

Данкевич Евгений Михайлович – доктор экономических наук, профессор кафедры экологической безопасности и экономики природопользования, Житомирский национальный агроэкологический университет (г. Житомир, Старый бульвар, 7)
E-mail: dankevych2020@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 09.08.2019 р.

Фахове рецензування: 15.08.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Данкевич В.Є., Данкевич Є.М. Моніторинг сільськогосподарських угідь із застосуванням систем дистанційного зондування земель. *Економіка АПК*. 2019. № 8. С. 27 – 36.

*

УДК 338.43:631.1:331.2

JEL Classification: O13, E25

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201908036>

С.В. КИРИЗЮК, О.В. РИКОВСЬКА,
кандидати економічних наук

Розподіл доходів у сільському господарстві в контексті інклюзивного розвитку

Мета статті – дослідити включеність зайнятих у сільському господарстві в розподіл результатів економічної діяльності як напрямку досягнення цільових орієнтирів інклюзивного сільського розвитку.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використано методи: аналізу і синтезу (для дослідження процесів формування економічних вигід у галузі), статистичні (для аналізу розподілу вигід між бенефіціарами), порівняльного аналізу (для встановлення спільних та відмінних рис розподілу доданої вартості в сільському господарстві в Україні та європейських країнах), емпіричний (щодо комплексної оцінки сучасного стану аграрної зайнятості) та абстрактно-логічний (для узагальнення висновків та формулювання пропозицій).

Результати дослідження. У процесі дослідження економічного зростання в сільському господарстві виявлено ознаки нерівномірного розподілу вигід у галузі. Нерівномірність проявляється як на міжсекторальному (між корпоративним та індивідуальним секторами), так і внутрішньосекторальному рівнях (усередині зазначених секторів). Виявлені відмінності у темпах зростання доходів основних бенефіціарів економічної діяльності в сільському господарстві суперечать засадам інклюзивного розвитку. Встановлено, що подолання нерівномірного розподілу вигід частково обмежено макроекономічними засадами розвитку і специфічними особливостями галузі сільського господарства, що притаманно і європейським країнам.

Елементи наукової новизни. Елементи наукової новизни полягають у встановленні макроекономічних диспропорцій розподілу вигід від економічного зростання у сільському господарстві.

Практична значущість. У дослідженні обґрунтовано напрями та заходи регулювання розподілу вигід від економічної діяльності в аграрній галузі за категоріями виробників з метою підвищення інклюзивності розвитку. Табл.: 2. Рис.: 6. Бібліогр.: 30.

Ключові слова: сільське господарство; валова додана вартість; нерівність; доходи; інклюзивний розвиток.

Киризюк Сергій Вікторович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: kyryzyuk.ief@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7955-1272>

Риковська Оксана Володимирівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: oksana.rykovska@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2723-8313>

Постановка проблеми. Аграрний сектор, як перспективна і прибуткова галузь, а на думку багатьох експертів, драйвер сучасно-

го економічного розвитку України, перебуває у полі зору різних науковців. Нарощення виробництва й збільшення обсягів випуску продукції, підвищення продуктивності праці та ефективності використання природних

© С.В. Киризюк, О.В. Риковська, 2019

ресурсів, впровадження інноваційних рішень і технологічних змін стали тими бажаними результатами, досягнення яких автоматично мало би поліпшити добробут усього суспільства. Проте, здобувши певні економічні надбання, стало зрозуміло, що зростання і темпи його нарощення є лише необхідною умовою суспільного розвитку. Позитивні тенденції у змінах макроекономічних показників галузі супроводжувалися не надто оптимістичними зрушеннями у сфері соціально-економічного забезпечення широких верств населення. За твердженням відомого економіста Фернандо Німала, «зростаюча хвиля піднімає не всі човни» [24]. Ця алегорія чітко підкреслює, що загальне економічне зростання як таке хоча й важливе, але не призводить до підвищення добробуту всіх людей.

Актуалізація проблем нерівномірного розвитку, справедливого розподілу ресурсів та нагромаджених матеріальних благ і створених нематеріальних активів стала підґрунтям виникнення концепції інклюзивного розвитку. Особливим чином це стосується й інклюзивного сільського розвитку, «результатом якого є гарантування та створення сільським жителям умов для ... адекватного розподілу результатів економічного зростання в сільському господарстві та інших галузях сільської економіки ...; розвитку, який веде до скорочення бідності, подолання економічного, соціального та політичного вилучення людей, які мешкають у сільській місцевості» [2]. Такий соціально-орієнтований підхід до економічного зростання окреслює необхідність ґрунтовного аналізу як з погляду доступу і включеності сільського населення у процеси виробництва, так і щодо розподілу результатів праці та оцінки справедливості доходів. Дослідження динаміки процесів дозволить з'ясувати вектор спрямованості та тенденції змін у контексті досягнення цілей інклюзивного сільського розвитку. З огляду на те, що сільське господарство залишається головною сферою зайнятості селян (41,2% зайнятого економічноактивного населення працює в галузі) [4, с. 108] та основою формування їхнього добробуту, дослідження проводилося в межах визначеної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика підвищення доходів сільського населення широко дискутується у працях вітчизняних дослідників: Е. Лібанової [11], О. Макарової [13], М. Татаревської [20], Л. Черенко [21] та ін. Особливості впливу сільського господарства на формування доходів селян вивчали В. Крупін [9], Ю. Макаренко [12], О. Могильний [14], І. Прокопа [16] та ін. Оцінювання розвитку суспільства з позицій інклюзивності знайшло відображення у працях низки зарубіжних учених: Michael Spence (2008) [30], I. Raheem, K. Isah, A. Adedeji (2018) [26], I. Ortiz (2018) [25], J. Felipe and R. Hasan (2006) [23], M. Ravallion, Sh. Chen (2003) [28], F. Nimal (2008) [24], Sh. Shahriar, Ch. Siwar (2014) [29], а також вітчизняних дослідників: І. Бобух [1], О. Бородіної [2], А. Гриценка [3], Т. Зінчук [5, 7], А. Кожині [8], Н. Куцмус [10] та ін. З огляду на те, що термін «інклюзивний» акцентує увагу на справедливому розподілі добробуту в суспільстві (G. Rauniyar and R. Kanbur (2010) [27]), питання інклюзивності в різних сферах, зокрема й в аграрному секторі, потребує подальших поглиблених досліджень.

Мета статті - дослідити включеність зайнятих у сільському господарстві в розподіл результатів економічної діяльності як на пряму досягнення цільових орієнтирів інклюзивного сільського розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Аграрний сектор як економічний базис розвитку сільської місцевості, а отже й основний чинник формування добробуту селян демонструє позитивні тенденції розвитку. Щороку зростає виробництво продукції сільського господарства, при цьому темпи приросту до 2016 р. перевищували середньоекономічні показники. Тривалий час зберігається висока частка сільського господарства у створеній валовій доданій вартості, вагомим залишається показник зайнятих в аграрному секторі. Капітальні інвестиції за п'ять останніх років зросли в 3,5 раза, що є найбільшим приростом серед усіх галузей економіки (табл. 1). У результаті щорічного нарощення експортного потенціалу галузі в 2017 р. аграрний експорт досяг 34,5% загального експорту, а з урахуванням продовольчої продукції - 41,0%.

1. Динаміка макроекономічних показників аграрного сектору

Показник	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг виробництва с.-г. продукції у постійних цінах 2010 р., млрд грн	194,9	252,9	251,4	239,5	254,6	249,2
У т.ч.:						
сільськогосподарські підприємства	94,1	117,5	119,9	113,0	123,0	118,8
фермерські господарства	12,0	19,1	19,2	18,9	22,1	21,7
господарства населення	100,8	116,3	112,4	107,6	109,5	108,6
Капітальні інвестиції, % до загальних по економіці	6,1	7,1	8,6	11,0	14,1	14,3
Частка с.г. у валовій доданій вартості, %	8,4	9,7	11,7	14,2	13,5	12,1
Частка с.г. у загальному експорті, %	14,3	21,2	25,2	31,8	35,3	34,5
Чисельність зайнятих у с.г., тис. осіб	3094,5	3577,5	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7
Чисельність найманих працівників, тис. осіб	724,8	652,1	596,0	569,4	583,4	565,1
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	1472,0	2340,0	2556,0	3309,0	4195,0	6057,0
Продуктивність праці у с.-г. п-вах на одного зайнятого у с.г., у постійних цінах 2010 р., тис. грн	132,7	201,2	227,8	223,3	275,3	271,5
Витрати на оплату праці та відрахування на соц. заходи в структурі витрат, %	12,3	10,4	9,8	7,3	6,6	6,1

Джерело: Україна у цифрах за відповідні роки : стат. зб. URL : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
Сільське господарство України за відповідні роки : стат. зб. URL : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.

Економічні досягнення аграрного сектору мали б позитивно впливати як на доходи власників сільськогосподарського бізнесу, так і зайнятих (самозайнятих, найманих працівників) у галузі. З огляду на те, що організаційна структура аграрного сектору України дуже неоднорідна і представлена виробниками, які суттєво різняться за цілями функціонування, характером діяльності, власністю й умовами користування засобами виробництва, доступом до фінансових та інших ресурсів, використанням власної і залученої праці, подальший аналіз провадитиметься по корпоративному та індивідуальному секторах.

В Україні функціонує понад 14 тис. сільськогосподарських підприємств. Це юридичні особи різних організаційно-правових форм, зокрема, приватні й державні підприємства, господарські товариства, виробничі кооперативи та інші (далі – сільськогосподарські підприємства), в яких зайнято близько 500 тис. найманих працівників. До сектору корпоративних підприємств також відносяться 34 тис. фермерських господарств, зареєстрованих

юридичними особами. В них зайнято майже 100 тис. осіб, $\frac{2}{3}$ з яких – наймані працівники.

Індивідуальний сектор представлений господарствами населення (сільськими та міськими), які мають земельні ділянки та ведуть сільськогосподарську діяльність. При цьому варто враховувати, що ця категорія виробників суттєво диференційована як за розмірами землекористування й обсягами виробництва, так і за цілями аграрної діяльності. Більшість господарств населення виробляють агропродукцію для самозабезпечення (різною мірою) продуктами харчування. Проте наявна частина домогосподарств, переважно сільських (особистих селянських господарств), чия аграрна діяльність, окрім функцій самозабезпечення, відзначається комерційним характером та забезпечує основне місце прикладання праці для понад 2 млн осіб.

Поряд із підприємствами та фермерськими господарствами, зареєстрованими як юридичні особи, в аграрній сфері здійснюють сільськогосподарську діяльність (мають земельні ділянки) також 8,2 млн домашніх господарств, у тому числі 4 млн – особистих

селянських господарств [14]. Незважаючи на динамічне скорочення кількості домашніх господарств (10,1 млн у 2005 р., 9,4 млн у 2010 р., 9,2 млн у 2013 р., 8,2 млн у 2017 р.¹), для 2,2 млн осіб праця в особистих селянських господарствах залишається основним джерелом отримання доходів.

Саме кількість зайнятих осіб, а не кількість усіх домогосподарств, що задіяні в аграрному виробництві, використовується органами статистики для розрахунку продуктивності аграрної діяльності. Таку ж позицію висловлюють науковці, хоча зауважують, що для адекватного відображення затрат праці членів домогосподарств необхідно вести облік в еквіваленті повної зайнятості [17, с. 19]. Відповідний моніторинг здійснюється в усіх країнах-членах ЄС, що дозволяє об'єктивно оцінити затрати праці в індивідуальних господарствах населення та малих фермерських господарствах. Зокрема, в Польщі та Румунії, де частка індивідуального сектору як і в Україні вагома, статистична інформація більш коректно відображає ситуацію щодо аграрної зайнятості.

Макроекономічний аспект. Основним узагальнюючим показником, який характеризує рівень економічного розвитку в цілому та окремих галузей зокрема виступає валова додана вартість (ВДВ) [18, с. 26]. У системі національних рахунків (СНР) ВДВ розраховується як різниця між вартістю вироблених (випуск) і вартістю повністю викорис-

таних у процесі виробництва товарів і послуг (проміжне споживання) або як сума первинних доходів, які включають оплату праці найманих працівників (1), інші податки за винятком субсидій, пов'язаних із виробництвом (2), валовий прибуток, змішаний дохід (3). У СНР ВДВ розраховується за інституційними секторами, в тому числі сектором нефінансових корпорацій, який включає сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, та сектором домашніх господарств, який формується з господарств населення (в тому числі фізичних осіб-підприємців), що здійснюють сільськогосподарську діяльність. Корпоративний сектор отримує валовий прибуток як частку первинного доходу від участі в процесі виробництва, до вирахування з нього відсотків або інших доходів від власності. Змішаний дохід відображає первинний дохід, одержаний некорпоративними підприємствами сектору домашніх господарств, у складі якого неможливо відокремити оплату праці від прибутку власника або підприємця.

Упродовж 2010-2017 рр. між секторами домашніх господарств та нефінансових корпорацій спостерігався перерозподіл позицій у випуску сільськогосподарської продукції і, відповідно, створеній доданій вартості (рис. 1). Зокрема, частка домашніх господарств у випуску й ВДВ за визначений період скоротилася на 10,2 та 11,1 в.п. на користь нефінансових корпорацій.

Рис. 1. Розподіл випуску сільськогосподарської продукції та створеної ВДВ за інституційними секторами

Джерело: Побудовано за даними : Національні рахунки України за відповідні роки : стат. зб. URL : ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ3_u.htm.

¹ У 2017 р. скорочення пов'язано з анексією Криму та тимчасово окупованих територій Донбасу.

Зміни у секторальному розподілі ВДВ впливають і на зміну розподілу за складовими доходу, що дає уяву про кінцевих вигодоотримувачів у галузі сільського господарства. З цією метою цілеспрямовано на рис. 2 представлено структуру ВДВ лише за двома категоріями доходу - оплатою праці (1) та валовим прибутком, змішаним доходом (3), як це має місце у дослідженні [22, с. 24-27]. При цьому остання складова виокремлена за інституційними секторами, тобто виділені окремі вигодоотримувачі (сектор домашніх господарств та сектор нефінансових корпорацій). Як показано на рис. 2, частка прибутку нефінансових корпорацій упродовж 2010-2017 рр. поступово зростала (за винятком 2012 і 2017 рр.) від 25 до 40% (на 14,2 в.п., або на 60%). Частка доходу

домашніх господарств, навпаки, знизилася від 56 до 47% (-11,2 в.п., або -20,0%), але все ж залишається вагомою, що в цілому свідчить про збереження паритету в розподілі сукупного доходу. На фоні зазначеного, тенденції у зміні частки оплати праці у ВДВ (-3,0 в.п. або -14,8%) дещо менш критичні, ніж у формуванні доходу домашніх господарств, проте все ж вказують на негативну динаміку. Одним із пояснень зниження частки оплати праці у ВДВ є суттєве (на третину) скорочення кількості найманих працівників за досліджуваний період, що відповідним чином позначилося на зменшенні фонду оплати праці (незважаючи на підвищення рівня оплати праці) і, як наслідок, на частці зарплати у ВДВ.

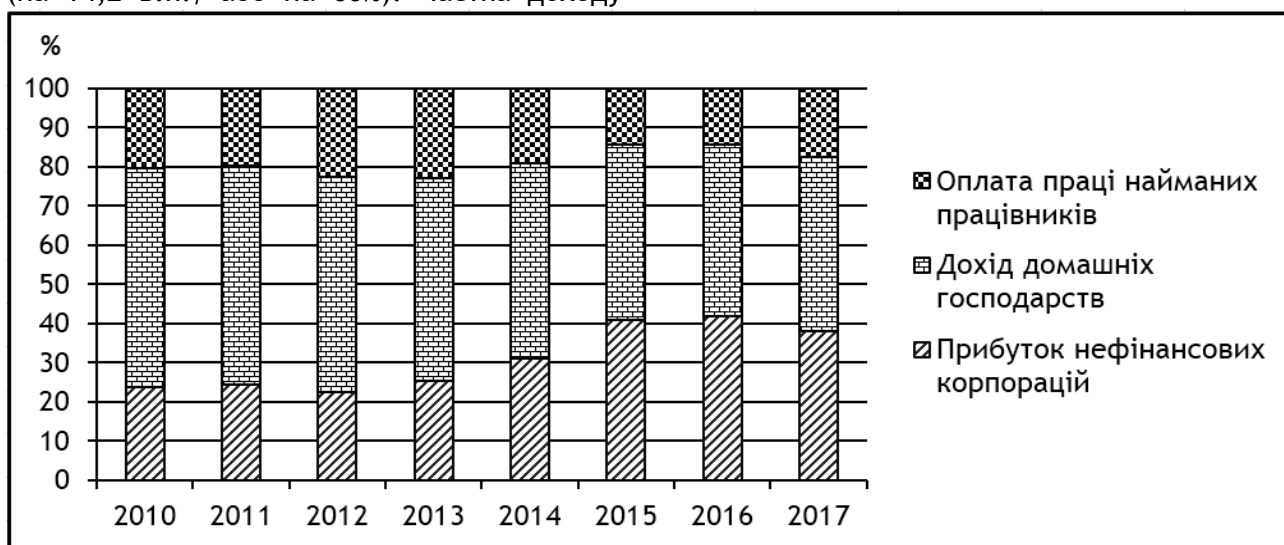

Рис. 2. Динаміка розподілу ВДВ сільського господарства

Джерело: Побудовано за даними : Національні рахунки України за відповідні роки : стат. зб. URL : ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ3_u.htm.

У цілому в економіці частка оплати праці у ВДВ незначно перевищує частку валового прибутку, змішаного доходу: пропорція 55:45, що характерно як для української економіки формату 2013 р., так і для країн ЄС. З 2014 р. внаслідок структурних змін в економіці (через втрату частини промислового виробництва на Донбасі) в Україні згадана пропорція змінилася і у 2017 р. становила 46:54. З одного боку, це свідчить про зниження вартості робочої сили, з іншого - про збільшення потенційних можливостей розвитку та нагромадження виробничих потужностей. Така ситуація у короткостроковому періоді може бути економічно виправданою. З позицій макроекономіки підвищення заробітної плати не повинно порушувати пропорції розподілу ВДВ галузей між

оплатою праці та валовим прибутком, змішаним доходом, оскільки останнє слугує основним джерелом накопичення капіталу для інвестування в розширене відтворення виробництва [22, с. 20].

У сільському господарстві співвідношення між оплатою праці та валовим прибутком, змішаним доходом суттєво відрізняється від властивих економіці. Так, у 2017 р. частка оплати праці у ВДВ сільського господарства (без урахування чистих податків) становила 18%², тобто пропорція близько 20:80. Також сільське господарство виділяється з-поміж інших галузей економіки зна-

² Крім сільського господарства до галузей з низькою часткою оплати праці також належать добувна промисловість (28%) й операції з нерухомим майном (11%).

чно нижчою часткою оплати праці (у 2-3 рази нижче) у ВВП та валовому випуску внаслідок високої кількості самозайнятих осіб, дохід яких відображається змішаним доходом, а не оплатою праці.

Доходи у корпоративному секторі. Результати економічної діяльності в корпоративному секторі сільського господарства розподіляються між власниками аграрного бізнесу, які отримують вигоду у формі частини прибутку сільськогосподарських підприємств, та найманими працівниками, що отримують за свою працю заробітну плату.

Як уже зазначалося, сектор корпоративних підприємств посилив власні позиції в розподілі ВДВ у сільському господарстві. У досліджуваному періоді фінансовий резуль-

тат до оподаткування в секторі сільськогосподарських підприємств зріс у понад чотири рази (в основних цінах), забезпечивши рентабельність операційної діяльності на рівні понад 20%. Крім того, кількість прибуткових підприємств за цей період зросла від близько 70% у 2010 р. до понад 85% у 2017 р. Разом із тим сектору сільськогосподарських підприємств властива висока нерівність у розподілі економічних вигід від здійснення аграрної діяльності, що підтверджується індексом Джині (рис. 3). За наявними даними 10% підприємств галузі отримують майже 60% сукупного прибутку. Це свідчить про високу концентрацію прибутків обмеженою кількістю бенефіціарів - власників аграрного бізнесу.

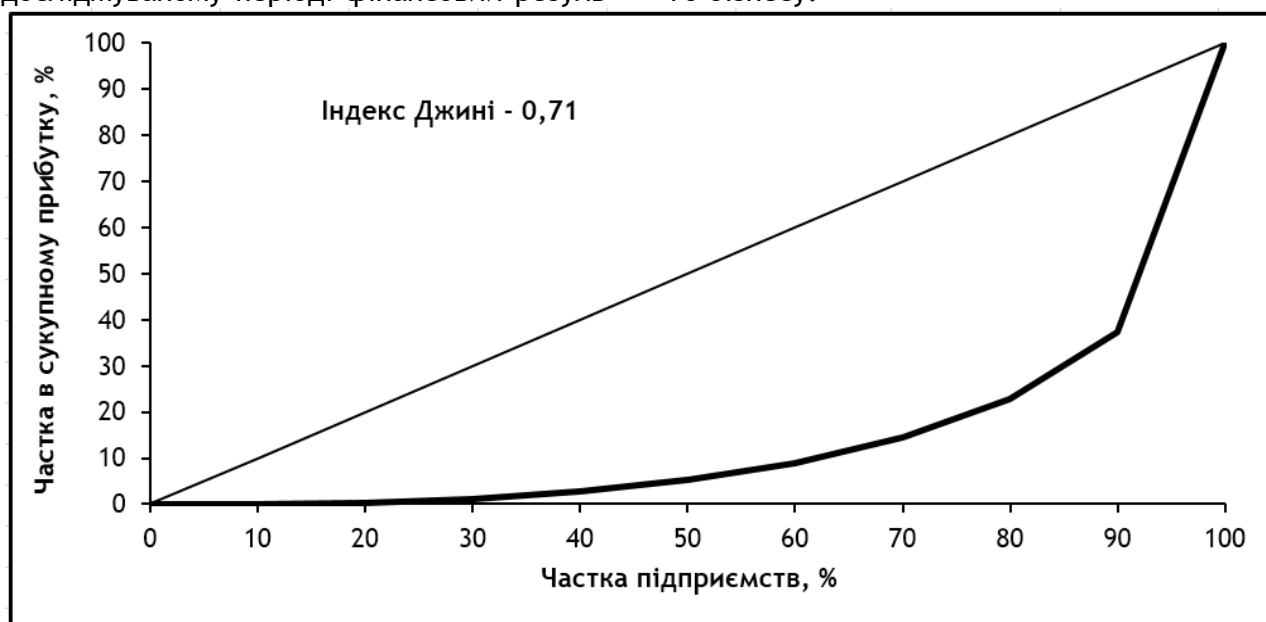

Рис. 3. Диференціація прибутку сільськогосподарських виробників³

Джерело: Побудовано за даними : Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств : ф. 50-с.г. Київ: Держстат, 2015.

Заробітна плата найманих працівників у сільському господарстві залишається найнижчою серед галузей реального сектору економіки. У 2017 р. вона становила 85,3% від середньої по економіці. Хоча справедливо зауважити, що однією з причин цього може бути сезонний характер виробництва. Незважаючи на висхідний тренд її змін, темпи зростання нижчі за відповідні показники в інших галузях. Аналіз динаміки оплати праці вказує на відсутність її кореляції з темпами приросту обсягів виробленої продукції, зі створеною у галузі доданою вартістю,

а також динамікою продуктивності праці (див. табл. 1).

Розмір заробітних плат у сільському господарстві визначається переважно загальнодержавними нормативами (мінімальна заробітна плата, податкові навантаження на роботодавців тощо) і не може бути меншим від законодавчо встановленого мінімального рівня. І, як правило, це та межа, на яку орієнтується значна частина роботодавців. Ще одним чинником, який впливає на заробітну плату, виступає рівень кваліфікації працівників. Через те, що в сільському господарстві близько 60% працюючих відноситься до групи найпростіших професій [4, с. 88], відповідно їхні заробітки визначаються за найнижчими тарифними коефіцієнтами.

³ Середні та великі підприємства, що звітують за ф. 50-с.г. «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

У структурі витрат на виробництво продукції сільського господарства витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи у 2017 р. становили 6,1% [19, с. 182] і протягом останніх п'яти років цей показник знизився на 40%. Як зазначають роботодавці, основною причиною малих заробітних плат у сільському господарстві є низька продуктивність праці. Варто зауважити, що продуктивність праці більшою мірою залежить від роботодавця: його здатності ефективно організувати процес виробництва, впровадити сучасні технології, навчити й підвищити кваліфікацію працівників. Заощаджуючи на модернізації, інвестуванні у новітні технології та технічні інноваційні продукти, власники-роботодавці спмагаються отримувати надприбутки: попри високу матеріалоємність й енергоємність виробництва агропродукції - шляхом скорочення витрат на заробітну плату найманих працівників та здешевлення використовуваних ресурсів, зокрема земельних.

За висновками багатьох аналітиків, вагомою причиною малої частки зарплати у собівартості продукції слугує сировинний характер агровиробництва, низький рівень доданої вартості, створюваної у підприємствах та фермерських господарствах. Переважна орієнтація на зовнішні аграрні ринки, нарощення експортного потенціалу сировини, в чому зацікавлені як власники вітчизняних підприємств, так і країни-імпортери української продукції, спричиняє збереження низьких заробітних плат найманих працівників. За умови зростання експорту не сировини та напівфабрикатів, а товарів із глибшим ступенем переробки підвищення рівня заробітних плат стало б значно реальнішим.

Зважаючи на наведене вище зазначимо, що у корпоративному секторі інклюзивність, тобто включеність працівників у розподіл результатів діяльності виглядає наступним чином. Основні вигодоотримувачі - саме власники сільськогосподарських підприємств, у розподілі отриманих доходів керуються лише макроекономічними обмеженнями, тобто обґрунтованим співвідношенням прибутку та інвестиціями у розширення виробництва. Зважаючи на «помірну модернізацію» як основних засобів, так і технологій виробництва, можна оцінити, що більша частина прибутків підприємств спрямовується на споживання власників бізнесу, веде до отримання ними надприбутків і спри-

чиняє дедалі більшу поляризацію доходів населення. Така фрагментарна інклюзивність призводить до виключеності певних суб'єктів із загальних суспільних зв'язків [3] і, відповідно, викривлює траєкторію інклюзивного сільського розвитку.

Фермери, як власники бізнесу, за певними критеріями відносяться до корпоративного сектору. Але через малу частку виробництва у загальному обсязі аграрного випуску (8,7%) [19, с. 46] та додаткові до лише комерційних цілі економічної діяльності (забезпечення продуктами харчування родин із більш ощадливим ставленням до навколишнього середовища), результативна дохідність їхньої праці набагато менша ніж власників вищезазначених сільськогосподарських підприємств. Обираючи самостійно форми і методи господарювання, а також напрями розподілу результатів діяльності, за системної підтримки держави фермерство можна визнати найбільш оптимальною моделлю сучасного господарювання в аграрному секторі з позицій інклюзивності.

Наймані працівники за сутністю соціально-трудова відносин не беруть участі в управлінні виробництвом, розподілі прибутків і не повинні потерпати від збитків галузі. Відповідно їх інклюзія має обмежений характер. З одного боку, працівники включені у процес виробництва і, відповідно, користуються соціальним захистом та іншими привілеями формальної зайнятості, з іншого - отримуючи встановлену заробітну плату вони повністю відсторонені від розподілу результатів діяльності.

Дохід домашніх господарств. Найчисленнішою групою сільськогосподарських виробників є домашні господарства. Вони об'єднують 80% зайнятих у цій сфері і виробляють 43% сільськогосподарської продукції [19, с. 46]. Варто зазначити, що домогосподарства більш вільні у виборі виду діяльності, форми зайнятості, обсягів виробництва та розподілу результатів. Практично всі домогосподарства, які провадять сільськогосподарську діяльність, володіють основним ресурсом - землею на правах власності, що суттєво зменшує витрати на виробництво. При цьому вони обмежені у доступі до: фінансових, зокрема кредитних, ресурсів, запровадження нових технологій через їхню високу вартість, привабливих ринків збуту як через маломасштабність виробництва, так і через високі транзакційні витрати. Та-

ким чином, з огляду на можливості доступу до економічної діяльності за умови добровільної участі в сільськогосподарському виробництві, а не вимушеної зайнятості через відсутність альтернативних місць прикладання праці, члени домогосподарств включені у процеси сільськогосподарського виробництва.

Щодо розподілу результатів діяльності, то через обмеженість статистичної інформації та недосконалість обліку зайнятих у домогосподарствах (зокрема, неформально зайнятих) оцінювання матиме узагальнений характер.

Дохід домашніх господарств від аграрної діяльності включає дохід від продажу сільськогосподарської продукції та вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та самозаготівель.

Його частка в сукупних ресурсах домогосподарств упродовж 2010-2017 рр. поступово знижується й суттєво відрізняється за типами поселень: для сільських домогосподарств - від 23,8 до 14,7%, для міських - від 2,2 до 1,5%. За розрахунками, понад 80% виробленої у секторі домашніх господарств продукції припадає на сільські домогосподарства, решта - на міські. Домогосподарствам (як у цілому, так і сільським та міським окремо) характерна досить висока нерівність за доходами від ведення аграрної діяльності. Індекс Джині за цим критерієм становить 0,58; проте для сільських домогосподарств він суттєво нижчий (0,38), що цілком очікувано з огляду на їх сутнісну природу до ведення сільськогосподарської діяльності (рис. 4).

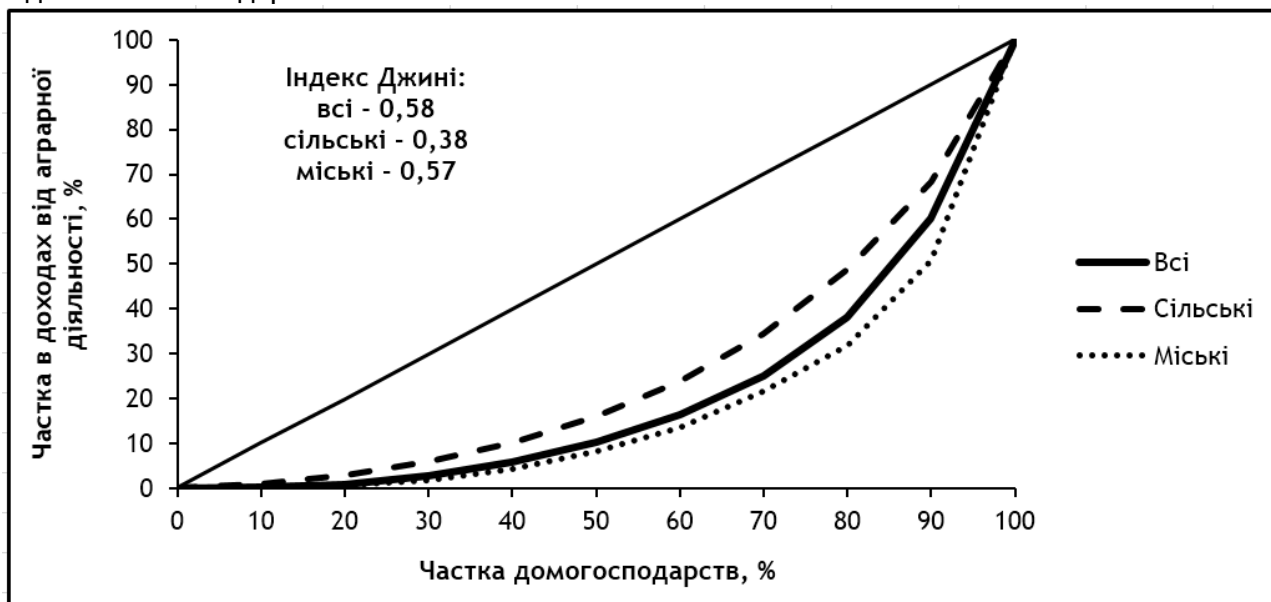

Рис. 4. Диференціація доходів від аграрної діяльності

Джерело: Побудовано за даними обстеження домогосподарств у 2016 р. : Витрати і ресурси домогосподарств України : стат. зб. Київ : Держстат, 2017.

Крива нерівності розподілу доходів від аграрної діяльності міських домогосподарств найбільш віддалена від лінії абсолютної рівності. Майже 50% містян, що здійснюють сільськогосподарське виробництво, отримують менше ніж 10% доходів від аграрної діяльності. Натомість основну частину доходів від аграрної діяльності (80%) отримують 30% домогосподарств. Водночас у групі сільських самозайнятих розподіл доходів дещо рівномірніший і 30% домогосподарств акумулюють 65% аграрних доходів.

Звідси зазначимо, що зниження частки доходів домогосподарств від аграрного виробництва відповідає світовим тенденціям.

Дедалі більше домогосподарств переорієнтують власну діяльність на інші сфери. Ті, хто прагне отримувати достатні доходи в сільському господарстві, формалізують свою діяльність, набуваючи статусу фермерського господарства або фізичної особи-підприємця, тим самим долучаючись до можливостей отримання державної підтримки, підвищуючи свою конкурентоспроможність та сталість позицій на ринках агропродукції.

Розподіл доходів за секторами. Як уже зазначалося, розподіл ВДВ між основними бенефіціарами в сільському господарстві здійснюється у пропорції 1:2:2 (наймані працівники / домашні господарства / агропід-

приємства+фермери)⁴. При цьому частка оплати праці у ВДВ в сільському господарстві в Україні зіставна з європейськими країнами, про що детальніше йтиметься далі. За період 2010-2017 рр. кількість бенефіціарів за групами виробників змінилася нерівномірно. У домогосподарствах кількість виробників агропродукції залишилася практично без змін. При цьому чисельність найманих працівників знизилася на 31%, а кількість отримувачів доходів у секторі нефінансових корпорацій зменшилася на 22%. Унаслідок різниці у зміні кі-

лькості бенефіціарів та відмінностях в обсягах зростання сукупних доходів у виділених групах вигодоотримувачів, сектор сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств (нефінансових корпорацій) за період 2010-2017 рр. отримав більше вигід від аграрного зростання, ніж дві інші категорії бенефіціарів. Зокрема, обсяг доходу з розрахунку на одного вигодоотримувача в секторі підприємств і фермерів зріс у понад 11 разів, тоді як оплата праці найманих працівників менше ніж у 5 разів (рис. 5).

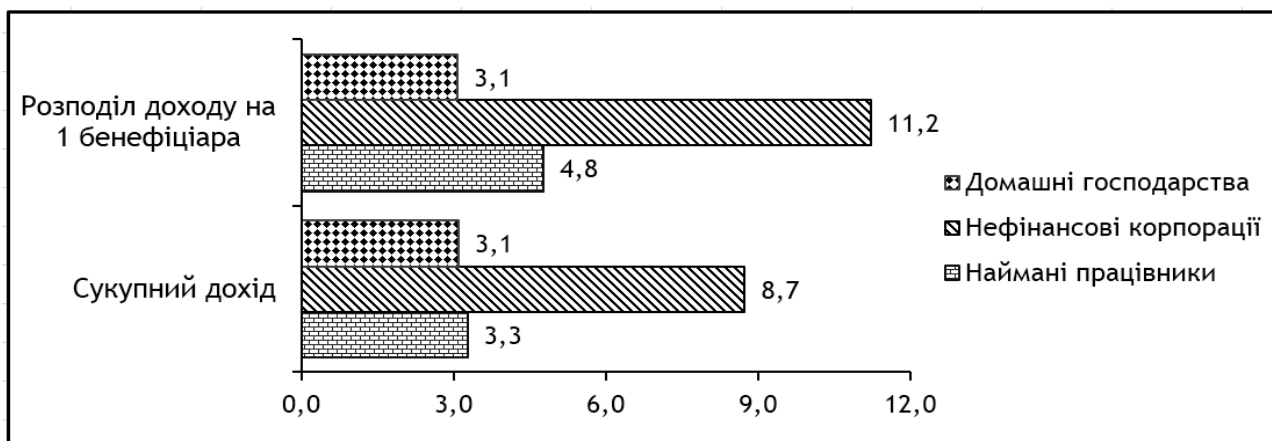

Рис. 5. Темпи зміни показників, що характеризують розподіл доходу за категоріями бенефіціарів за період 2010-2017 рр.

Джерело: Розраховано за даними : Національні рахунки України за відповідні роки : стат. зб. URL : ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ3_u.htm.

При цьому за визначений період продуктивність праці на одного зайнятого у сільськогосподарських підприємствах зросла лише в два рази [19, с. 58]. Такий дисбаланс показників, які за економічною теорією мають взаємозалежний характер і доходи (зокрема й заробітна плата) в принципі не можуть зростати швидше, ніж продуктивність праці, свідчить про недалекоглядність власників аграрного бізнесу або, що набагато гірше, свідоме виснаження українського аграрного потенціалу за мінімальних вкладень у його розвиток. Сподівання лише на сприятливу кон'юнктуру на ринках агропродукції без модернізації виробництва та інноваційного оновлення галузі в перспективі призведе до втрати позицій вітчизняного аграрного сектору як драйвера економічного зростання та вагомого гравця на світових ринках.

У секторі домашніх господарств відзначено найменший рівень зростання доходу на одного бенефіціара - лише у 3,1 раза. З одного боку, цей показник також не відповідає

змінам макроекономічних пропорцій (у секторі домогосподарств продуктивність праці за визначений період зросла лише в 1,2 раза [6]), з іншого, все ж таки свідчить про зростання доходів більше ніж 2 млн осіб.

Таким чином, з-поміж трьох груп отримувачів вигід від сільськогосподарської діяльності упродовж досліджуваного періоду відбулося посилення перерозподілу доходів на користь власників сільськогосподарського бізнесу. Натомість наймані працівники та зайняті у домогосподарствах в їх сукупності отримали в рази нижчі вигоди від аграрного зростання у галузі.

Європейські орієнтири розвитку сільськогосподарської галузі. У пошуку шляхів розв'язання проблем все частіше ми звертаємося до європейського досвіду. Орієнтири розвитку галузі, які більш якісно відповідають принципам сталого й інклюзивного розвитку, можуть бути дуже вдалимими для їх застосування у вітчизняній практиці. Досягнення показників найбільш розвинених у сфері сільського господарства країн (наприклад, Франції чи Німеччини) видається малоімовірним у найближчій перспективі, тому як цільові орієнти-

⁴ Тут свідомо виокремлена група найманих працівників через те, що їхні доходи виражені у заробітній платі.

ри можуть використовуватись індикатори схожих за умовами розвитку країн - зокрема, Румунії чи Польщі, а досягнення галузі у Франції слугуватимуть показниками на середньострокову перспективу.

За останні декілька років Польща стала активним імпортером своєї робочої сили. Значна частина українців працевлаштовуються саме в сільському господарстві на сезонній основі. Основна причина зростаючої кількості трудових мігрантів - обмеженість можливос-

тей працевлаштування за місцем проживання (головним чином, у сільській місцевості) та вищий рівень заробітних плат у сусідній країні. Проте незважаючи на прийнятний рівень оплати праці в сільському господарстві Польщі, частка зарплати у ВДВ (без урахування чистих податків) сільського господарства становить 20%. У Румунії вона ще нижча - 12%. І навіть у розвиненій Франції частка зарплати у ВДВ становить 23% (рис. 6).

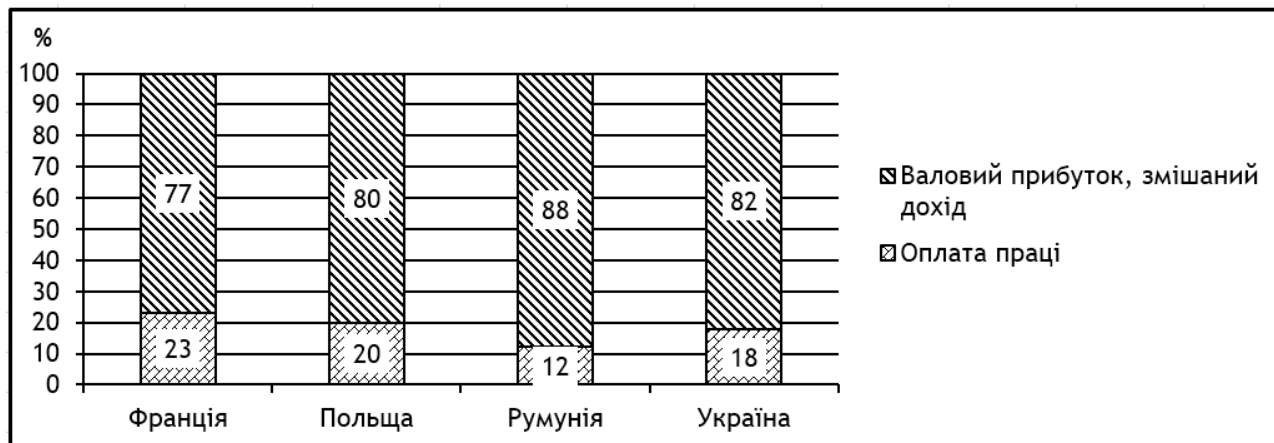

Рис. 6. Структура ВДВ сільського господарства за категоріями доходу (без урахування чистих податків) в Україні та окремих країнах ЄС

Примітка. Україна - 2017 р., Польща - 2014 р., Франція й Румунія - 2015 р.
Джерело: Розраховано за даними OECD.Stat URL : <https://stats.oecd.org/>.

При цьому у Франції (на відміну від Румунії та Польщі, де переважну більшість становлять самозайняті) половину зайнятого в сільському господарстві економічно активного населення становлять наймані працівники, чий дохід від аграрної діяльності та формують згадані 23% у ВДВ. Це підтверджує специфічну особливість галузі сільського господарства, яка виділяє його серед інших галузей економічної діяльності. Відповідно, підвищення рівня оплати праці в сільському господарстві України за умови дотримання науково обґрунтованих макроекономічних пропорцій та євроорієнтирів може відбуватися лише при зростанні іншої складової ВДВ - валового прибутку, змішаного доходу, що сприятиме збільшенню інвестиційних можливостей аграріїв для нарощення власних обсягів сільськогосподарського виробництва. Досягнення цих завдань вимагає підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності.

У сільському господарстві основним ресурсом виступає земля і відповідно ефективність діяльності може бути представлена співвідношенням ВДВ галузі на одиницю основного ресурсу. Через надвисокий рівень аграрного

освоєння території економічні досягнення сільського господарства України поступаються всім трьом країнам, що використовуються для порівняння у дослідженні. Так, в Україні на одиницю площі сільськогосподарських/орних земель генерується удвічі менше аграрного ВДВ, ніж у сусідній Румунії, в 3 рази менше, ніж у сусідній Польщі та 4 / 5 разів менше, ніж у Франції (табл. 2).

Якщо стосовно Польщі та Франції аргументом на захист України може бути краща структура випуску сільськогосподарської продукції з огляду на більшу частку тваринницької продукції, що характеризується, як правило, вищою доданою вартістю, то в Румунії така структура максимально близька до українських реалій (3:1 на користь рослинницької продукції). Це підтверджує тезу про низьку ефективність⁵ використання земельних ресурсів у сільському господарстві України, що обмежує можливості підвищення рівня доходів та їх інклюзивного розподілу.

⁵ За оцінками Мінекономрозвитку рівень тінізації в галузі сільського господарства досягає 10% від офіційного ВДВ галузі, що частково знижує показники ефективності.

2. Основні характеристики функціонування сільського господарства, 2017 р.

Показник	Україна	Румунія	Польща	Франція
Площа с.-г. земель, млн га	41,3	13,8	14,4	28,7
Площа орних земель, млн га	32,5	8,8	10,9	18,5
ВДВ сільського господарства, %	12,1	4,8	2,4	1,7
млн євро (в основних цінах)	10173	6623	10116	27811
на 1 га с.-г. земель, євро	246	480	703	969
на 1 га орних земель, євро	313	753	928	1503
Співвідношення рослинницької і тваринницької продукції у валовій продукції с.г., %	72:28	76:24	46:54	60:40
Частка агропродовольчої продукції в загальному експорті, %	41,0	10,3	12,7	13,1
Економічно активне населення, зайняте у с.г.:				
тис. осіб	2860,7	1924	1838	790
%	15,4	22,9	10,6	2,9
Наймані працівники у с.г. (2013 р.):				
тис. осіб	652,1	89,8*	78,5*	416,0*
в еквіваленті повної зайнятості	558,3	166,2	119,4	428,0

Джерело: Розраховано за даними: URL : <https://data.worldbank.org/> та <https://stats.oecd.org/>.

Висновки. Проведений аналіз підтвердив гіпотезу про нерівномірність розподілу вигід від аграрного зростання серед ключових бенефіціарів. Доходи власників аграрного бізнесу зростають значно швидше, ніж доходи найманих працівників і самозайнятих у домашніх господарствах. При цьому в межах досліджуваних груп бенефіціарів також спостерігається висока нерівномірність розподілу економічних благ. Це суперечить засадам інклюзивного розвитку й серед іншого обмежує можливості подолання бідності в сільській місцевості. Спрямування аграрного зростання на досягнення цілей інклюзивного розвитку вимагає зміни підходів до формування доходів, перш за все самозайнятих у домашніх господарствах та найманих працівників.

Для підвищення доходів домашніх господарств від аграрної діяльності, перш за все, необхідно стимулювати загальне зростання виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення продуктивності праці через впровадження сучасних інноваційних технологій. Крім того, варто акцентувати увагу на розвитку виробництв з високою доданою вартістю. Необхідно оптимізувати використання вільної робочої сили шляхом диверсифікації зайнятості, у тому числі через стимулювання часткової зайнятості в неаграрних сферах діяльності. З розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій спрощується доступ до ринку праці для віддалених територій та їхнього населення через розвиток дистанційних форм зайнятості. Ці загальнонаціональні напрями державної політики сприятимуть кращому доступу

до ринку праці й зайнятості, а також більш справедливому включенню населення в розподіл економічних вигід.

Підвищення оплати праці найманих працівників у сільському господарстві до рівня європейських країн (принаймні Польщі) потребуватиме не лише удосконалення кваліфікації працівників, набуття нових навичок і досвіду, але і зростання продуктивності праці через техніко-технологічну модернізацію виробництва, яка повністю залежить від власника підприємства.

З метою захисту прав найманих працівників та самозайнятих у сільському господарстві держава має вибудовувати аграрну політику, яка б відповідала принципам інклюзивного розвитку, а саме включеності сільського населення у процеси виробництва і розподілу результатів діяльності та забезпечення впливу результатів економічного зростання галузі на кожного члена суспільства. Як конкурентні переваги необхідно використовувати не дешеву робочу силу й сировинні товари, а стимулювати: розвиток інноваційних технологій і виробництв з глибоким ступенем переробки, підвищення продуктивності праці й формування таких взаємовідносин між роботодавцями та найманими працівниками, які б сприяли справедливому розподілу вигід від економічної діяльності, дотримуючись міжнародних та європейських принципів і норм.

На певних етапах дослідження автори поставали перед проблемою некоректного відображення статистичної інформації. Зокрема це стосується зайнятості в аграрному

секторі. До 2015 р. розраховувався показник середньої кількості працівників у сільському господарстві в еквіваленті повної зайнятості, що дозволяло більш адекватно аналізувати показники аграрної діяльності, порівнювати їх з іншими галузями економіки та іншими країнами. Проведення суцільного сільськогосподарського перепису, удосконалення обліку сільськогосподарського виробництва (зокрема щодо зайнятості), перехід на облік затрат праці в еквіваленті пов-

ної зайнятості (за прикладом США та європейських країн) сприятиме як у прийнятті управлінських рішень у сфері зайнятості, так і у формуванні політики сільського розвитку на засадах інклюзивності.

Подальші наукові розробки будуть пов'язані, серед іншого, з удосконаленням методичних підходів до визначення витрат праці (продуктивності праці) в домашніх господарствах для об'єктивної оцінки перспектив їх інклюзивного розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник НАН України*. 2018. № 7. С. 55-70.
2. Бородіна О., Прокопа І. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка та прогнозування*. 2019. № 1. С. 70-85.
3. Гриценко А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. *Економіка та прогнозування*. 2016. № 2. С. 19.
4. Економічна активність населення України за 2017 р. : стат. зб. Київ : Держстат, 2018. 205 с. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf.
5. Зінчук Т. О. На початку пошуку стратегії інклюзивного зростання сільської економіки: світовий та європейський підхід. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2016. № 4. С. 132-137.
6. Ільчук М. М., Коновал І. А., Дмитрук М. І. Продуктивність праці в аграрному секторі економіки України - основний чинник його розвитку. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2018. № 284. С. 7-16.
7. Інклюзивний розвиток сільської економіки в умовах глобалізаційних викликів: монографія / авт. кол. : Т.О. Зінчук, Т.В. Усюк, В.Є. Данкевич та ін. ; за ред. Т. О. Зінчук, Н. М. Куцмус ; Київ : Центр учбової літератури, 2017. 352 с.
8. Кожина А. В. Теорія інклюзивного місцевого розвитку та її взаємозв'язок з теоріями територіального розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 102-109.
9. Крупін В. Є., Максименко А. О. Доходи і витрати сільського населення: регіональні аспекти. *Наукові праці НДФІ*. 2012. № 4 (61). С. 73-79.
10. Куцмус Н. Methodological peculiarities of rural economy research from neoruralism standpoint. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2015. Vol. 1, No. 2. P. 69-76.
11. Лібанова Е. М. Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність. *Економіка України*. 2014. № 3. С. 4-19.
12. Макаренко Ю. П. Господарства населення: їх класифікація та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2013. № 5. С. 27-30.
13. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.
14. Могильний О. М., Хомаківська О. В. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому. *Економіка АПК*. 2017. № 6. С. 33-41.
15. Особисті селянські господарства на 1 січня 2019 року. Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/sg/osg/osg_u/osg_0119_u.html.
16. Прокопа І. В., Беркута Т. В. Господарства населення в сучасному аграрному виробництві і сільському розвитку : монографія. Київ : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2011. 240 с.
17. Прокопенко К. О. Методологічні аспекти оцінки продуктивності праці у сільському господарстві. *Статистика України*. 2012. № 3. С. 14-20.
18. Салига С. Я., Книш Я. В. Економічна ефективність доданої вартості, створеної регіональною економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 4. С. 26-27.

References

1. Bobukh, I.M. & Shchehel, S.M. (2018). Stratehichni oryentiry ekonomichnoho zrostantia Ukrainy: inkluzyvnist yak kliuchovy priorytet [Strategic guidelines for Ukraine's economic growth: inclusivity as a key priority]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 7, pp. 55-70 [In Ukrainian].
2. Borodina, O. & Prokopa, I. (2019). Inkluzywni silskiy rozvytok: naukoviy dyskurs [Inclusive rural development: a scientific discourse]. *Ekonomika ta prohnozuvannia*, 1, pp. 70-85 [In Ukrainian].
3. Hrytsenko, A. (2016). Ekonomika Ukrainy na shliakhu do inkluzyvnoho rozvytku [Ukraine's economy on the path to inclusive development]. *Ekonomika ta prohnozuvannia*, 2, p. 19 [In Ukrainian].
4. *Ekonomichna aktyvnist naselennia Ukrainy, 2017: Statystychnyi zbirnyk [Economic activity of the population of Ukraine, 2017: Statistical yearbook]*. (2018). Kyiv: Derzhstat. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf [In Ukrainian].
5. Zinchuk, T.O. (2016). Na pochatku poshuku stratehii inkluzyvnoho zrostantia silskoi ekonomiky: svitoviy ta yevropeiskiy pidkhid [At the beginning of the search for an inclusive growth strategy for the rural economy: a global and European approach]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, 4, pp. 132-137 [In Ukrainian].
6. Ilchuk, M.M., Konoval, I.A. & Dmytruk, M.I. (2018). Produktyvniat pratsi v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy - osnovnyi chynnyk yoho rozvytku [Labor productivity in the agrarian sector of the Ukrainian economy is a major factor in its development]. *Naukovyi visnyk NUBIP Ukrainy. Serii: ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes*, 284, pp. 7-16 [In Ukrainian].
7. Zinchuk, T.O., Usiuk, T.V., Dankevych, V.Ye., et al. (2017). *Inkluzywni rozvytok silskoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv: monohrafiia [Inclusive development of the rural economy in the face of globalization challenges: monograph]*. T.O. Zinchuk & N.M. Kutsmsus (Eds.). Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [In Ukrainian].
8. Kozhyna, A.V. (2018). Teoriia inkluzyvnoho mistsevoho rozvytku ta yii vzaiemozviazok z teoriiami terytorialnoho rozvytku [The theory of inclusive local development and its relationship with the theories of territorial development]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 22, pp. 102-109 [In Ukrainian].
9. Krupin, V.Ye. & Maksymenko, A.O. (2012). Dokhody i vytraty silskoho naselennia: rehionalni aspekty [Income and expenditure of rural population: regional aspects]. *Naukovi pratsi NDFI*, 4 (61), pp. 73-79 [In Ukrainian].
10. Kutsmsus, N. (2015). Methodological peculiarities of rural economy research from neoruralism standpoint. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 1, No. 2, pp. 69-76 [In English].
11. Libanova, E.M. (2014). Nerivnist v ukrainskomu suspilstvi: vytoky ta suchasnist [Inequality in Ukrainian society: origins and modernity]. *Ekonomika Ukrainy*, 3, pp. 4-19 [In Ukrainian].
12. Makarenko, Yu.P. (2013). Hospodarstva naselennia: yikh klasyfikatsiia ta perspektyvy rozvytku [Households: their classification and development prospects]. *Ahrosvit*, 5, pp. 27-30 [In Ukrainian].
13. Makarova, O.V. (2015). *Sotsialna polityka v Ukraini: monohrafiia [Social policy in Ukraine: monograph]*. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy [In Ukrainian].

19. Сільське господарство України за 2017 р. : стат. зб. Київ : Держстат, 2018. 245 с. URL : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.
20. Татаревська М. С. Рівень життя сільського населення: оцінювання та напрями поліпшення : монографія. Одеса : ВМВ, 2007. 298 с.
21. Черенько Л. М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1. С. 11-21.
22. Шинкоренко Т. П., Кузнєцова Л. І. Тенденції зміни частки заробітної плати в структурі ВВП та валового випуску України: порівняльний аналіз. *Економіка і прогнозування*. 2008. № 3. С. 20-44.
23. Felipe J., Hasan R. The Challenge of Job Creation in Asia. 2006. URL : <http://www.ruanyifeng.com/blog/upload/2006/05/PB044.pdf>.
24. Nimal A. Fernando Rural Development Outcomes and Drivers - An Overview and Some Lessons, EARD Special Studies, Asian Development Bank, 2008.
25. Ortiz I. Global inequality. 2018. URL : https://unctad.org/meetings/en/Presentation/TDC_14_11_2018_item4_IOrtiz_pres_en.pdf.
26. Raheem I., Isah K., Adedeji A. Inclusive growth, human capital development and natural resource rent in SSA. 2018. URL : <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10644-016-9193-y.pdf>.
27. Rauniar G., Kanbur R. Inclusive Development: Two Papers on Conceptualization, Application, and the ADB Perspective. Working Paper, Department of Applied Economics and Management Cornell University, Ithaca, New York, USA. 2010. URL : https://www.researchgate.net/publication/46471863_Inclusive_Development_Two_Papers_on_Conceptualization_Application_and_the_ADB_Perspective/link/54bcf4e70cf29e0cb04c5925/download.
28. Ravallion M., Chen Sh. Measuring pro-poor growth World Bank, Washington, USA. 2003. URL : <https://pdfs.semanticscholar.org/cbb9/1d128905e41cb3a11c335cbd4e0247ed76d3.pdf>.
29. Shahriar Sh., Siwar Ch. et al., Prospects of Rural Transformation Centre (RTC) of Malaysia from the Perspective of Inclusive Rural Development *Current World Environment*. 2014. Vol. 9(3), P. 639-645.
30. The Growth Report Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development (2008) Michael Spence "The Growth Report Principal Findings and Recommendations" URL : http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/489960-1338997241035/Growth_Commission_Final_Report.pdf.
14. Mohylnyi, O.M. & Khodakivska, O.V. (2017). Ahrokhodnyh Ukrainy: aharna polityka ta vyklyky maibutnomu [Agriholdings of Ukraine: agrarian policy and challenges to the future]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 33-47 [In Ukrainian].
15. Osobysti selianski hospodarstvana 1 sichnia 2019 roku [Private peasant farms as of 1.01.2019]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/sg/osg/osg_u/osg_0119_u.html [In Ukrainian].
16. Prokopa, I.V. & Berkuta, T.V. (2011). *Hospodarstva naseleennia v suchasnomu ahromomu vyrobnytstvi i silskomu rozvytku: monohrafiia [Households in modern agrarian production and rural development: monograph]*. Kyiv: In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy [In Ukrainian].
17. Prokopenko, K.O. (2012). Metodolohichni aspekty otsinky produktyvosti pratsi u silskomu hospodarstvi [Methodological aspects of the estimation of labour productivity in agriculture]. *Statystyka Ukrainy*, 3, pp. 14-20 [In Ukrainian].
18. Salyha, S.Ya. & Knysh, Ya.V. (2012). Ekonomichna efektyvnist dodanoi vartosti, stvorenoi rehionalnoiu ekonomikoiu [Cost-effectiveness of added value created by the regional economy]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, 4, pp. 26-27 [In Ukrainian].
19. *Silske hospodarstvo Ukrainy, 2017: Statystychnyi zbirnyk [Agriculture of Ukraine, 2017: Statistical yearbook]*. (2018). Kyiv: Derzhstat. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf [In Ukrainian].
20. Tatarevska, M.S. (2007). *Riven zhyttia silskoho naselennia: otsiniuvannia ta napriamy polipshennia: monohrafiia [The standard of living of the rural population: evaluation and directions of improvement: monograph]*. Odessa: VMV [In Ukrainian].
21. Cherenko, L.M. (2015). Novi formy bidnosti v Ukraini: osnovni proiavy ta otsinka masshtabiv yavyscha [New forms of poverty in Ukraine: main manifestations and scale of the phenomenon]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1, pp. 11-21 [In Ukrainian].
22. Shynkorenko, T.P. & Kuznietsova, L.I. (2008). Tendentsii zminy chastky zarobitnoi platy v strukturі VVP ta valovoho vypusku Ukrainy: porivnialnyi analiz [Trends in the change in the share of wages in the GDP structure and gross output of Ukraine: a comparative analysis]. *Ekonomika i prohozuvannia*, 3, pp. 20-44 [In Ukrainian].
23. Felipe, J. & Hasan, R. (2006) The challenge of job creation in Asia. Retrieved from: <http://www.ruanyifeng.com/blog/upload/2006/05/PB044.pdf> [In English].
24. Nimal, A. (2008). *Fernando rural development outcomes and drivers. An Overview and Some Lessons*, EARD Special Studies, Asian Development Bank [In English].
25. Ortiz, I. (2018). Global inequality. Retrieved from: https://unctad.org/meetings/en/Presentation/TDC_14_11_2018_item4_IOrtiz_pres_en.pdf [In English].
26. Raheem, I., Isah, K., & Adedeji, A. (2018). Inclusive growth, human capital development and natural resource rent in SSA. Retrieved from: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10644-016-9193-y.pdf> [In English].
27. Rauniar, G. & Kanbur, R. (2010). *Inclusive development: two papers on conceptualization, application, and the ADB perspective*. Working Paper, Department of Applied Economics and Management Cornell University, Ithaca, New York. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/46471863_Inclusive_Development_Two_Papers_on_Conceptualization_Application_and_the_ADB_Perspective/link/54bcf4e70cf29e0cb04c5925/download [In English].
28. Ravallion, M. & Chen, Sh. (2003). Measuring pro-poor growth World Bank. USA: Washington. Retrieved from: <https://pdfs.semanticscholar.org/cbb9/1d128905e41cb3a11c335cbd4e0247ed76d3.pdf> [In English].
29. Shahriar, Sh., Siwar, Ch., et al. (2014). Prospects of Rural Transformation Centre (RTC) of Malaysia from the perspective of inclusive rural development. *Current World Environment*, 9 (3), pp. 639-645 [In English].
30. Spence, M. (2008). The growth report principal findings and recommendations. *The growth report strategies for sustained growth and inclusive development*. Retrieved from: http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/489960-1338997241035/Growth_Commission_Final_Report.pdf [In English].

The purpose of the article is to investigate the inclusion of those employed in agriculture in the distribution of economic performance as a direction of achieving the key goals of inclusive rural development.

Research methods. To achieve the article's purpose we used the following methods: analysis and synthesis (to investigate the processes of generating economic benefits in agriculture); statistical methods (to analyse an income inequality between beneficiaries); comparative analysis (to identify common and distinctive features of the distribution of value added in agriculture in Ukraine and EU countries); empirical (for complex analysis of current employment in agriculture); abstract and logical method (to summarize the conclusions and formulate the proposals).

Research results. Investigating the processes of economic growth in agriculture, it was revealed the confirmation of the income inequality. This inequality occurs both at the inter-sectoral (the corporate and individual sectors) and at the intra-sectoral (within the mentioned sectors) levels. The resulting differences in growth rates of incomes for the main beneficiaries of economic activity in agriculture conflict with the principles of inclusive development. It was established that overcoming the income inequality is partially limited by macroeconomic principles of development and specific features of the agricultural sector, which are inherent in European countries too.

Elements of scientific novelty. The results of the study contain elements of scientific novelty concerning the identification of macroeconomic imbalances of the income inequality from economic growth in agriculture.

Practical significance. There were substantiated directions and measures of the regulation of the income inequality from economic activities in the agricultural sector in order to enhance the inclusiveness of development. Tabl.: 2. Figs.: 6. Refs.: 30.

Keywords: agriculture; gross value added; inequality; income; inclusive development.

Kyryziuk Serhii Viktorovych – candidate of economic sciences, senior research fellow of the department of economics and policy of agrarian transformations, State Organization “Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine” (26, Panasa Myrnoho st., Kyiv)

E-mail: kyryzyuk.ief@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7955-1272>

Rykovska Oksana Volodymyrivna – candidate of economic sciences, senior research fellow of the department of economics and policy of agrarian transformations, State Organization “Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine” (26, Panasa Myrnoho st., Kyiv)

E-mail: oksana.rykovska@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2723-8313>

Киризиук С.В., Рыковская О.В. Распределение доходов в сельском хозяйстве в контексте инклюзивного развития

Цель статьи – исследовать включенность занятых в сельском хозяйстве в распределение результатов экономической деятельности как направления достижения целевых ориентиров инклюзивного сельского развития.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели использованы методы: анализа и синтеза (для исследования процессов формирования экономических выгод в отрасли), статистические (для анализа распределения выгод между бенефициарами), сравнительного анализа (для установления общих и отличительных черт распределения добавленной стоимости в сельском хозяйстве в Украине и европейских странах), эмпирический (по комплексной оценке современного состояния аграрной занятости) и абстрактно-логический (для обобщения выводов и формулирования предложений).

Результаты исследования. В процессе исследования экономического роста в сельском хозяйстве выявлены признаки неравномерного распределения выгод в отрасли. Неравномерность проявляется как на межсекторальном (между корпоративным и индивидуальным секторами), так и внутрисекторальном уровнях (внутри указанных секторов). Выявленные различия в темпах роста доходов основных бенефициаров экономической деятельности в сельском хозяйстве противоречат принципам инклюзивного развития. Установлено, что преодоление неравномерного распределения выгод частично ограничено макроэкономическими принципами развития и специфическими особенностями отрасли сельского хозяйства, что характерно и для европейских стран.

Элементы научной новизны. Элементы научной новизны заключаются в установлении макроэкономических диспропорций распределения выгод от экономического роста в сельском хозяйстве.

Практическая значимость. В исследовании обоснованы направления и меры регулирования распределения выгод от экономической деятельности в аграрной отрасли в разрезе производителей с целью повышения инклюзивности развития. Tabl.: 2. Илл.: 6. Библиогр.: 30.

Ключевые слова: сельское хозяйство; валовая добавленная стоимость; неравенство; доходы; инклюзивное развитие.

Киризиук Сергей Викторович – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела экономики и политики аграрных преобразований, Государственное учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины» (г. Киев, ул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: kyryzyuk.ief@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7955-1272>

Рыковская Оксана Владимировна – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела экономики и политики аграрных преобразований, Государственное учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины» (г. Киев, ул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: oksana.rykovska@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2723-8313>

Стаття надійшла до редакції 10.08.2019 р.

Фахове рецензування: 19.08.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Киризиук С.В., Рыковська О. В. Розподіл доходів у сільському господарстві в контексті інклюзивного розвитку. *Економіка АПК*. 2019. № 8. С. 36 – 49.

* * *